

4. Freeman C. Technology policy and economic performance / C. Freeman. — London : Printer publishers, 1987. - 451 p.
5. Mensh G. Stalemate in technology : innovation overcome the depression / G. Mensh. — Cambridge (Mass), 1979. - 352 p.
6. Solow R. M. A contribution to the theory of economic growth / R. M. Solow // Quarterly Journal of Economics. - 1956. - February. - P. 65-94.

Ключові слова: науково – технічний прогрес, інновації, глобалізація, інтернаціоналізація, нововведення.

Ключевые слова: научно - технический прогресс, инновации, глобализация, интернационализация, нововведения.

Keywords: scientific - technical progress, innovation, globalization, internationalization, innovations.

УДК 339.923.061.1 ЄС: 330.341.1

ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ КЛАСТЕРІВ

Хмара М.П., к.е.н., м.н.с., кафедра світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

Хмара М. П. Формування нормативно-правового забезпечення розвитку високотехнологічних кластерів.

Зроблено аналіз заходів щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку високотехнологічних кластерів. Проведено аналіз діючих нормативно-правових актів України. Запропоновано заходи щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку транскордонних кластерів. Виявлено, що кластерний підхід є прекрасною основою для створення нових форм об'єднання знань, стимулюючи виникнення нових науково-технічних напрямків. Обґрунтовано, що перспективним напрямом розвитку світової та української економіки є формування регіональних інноваційно-технологічних кластерів - комплексів підприємств (промислових компаній, дослідницьких центрів, наукових установ, органів державного управління, громадських організацій) на базі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, основних виробників і споживачів, пов'язаних технологічним ланцюжком. Високотехнологічні кластери належать до типу "генераторів нових технологій", їхня діяльність характеризується радикальним інноваційним процесом, створенням світових інновацій. Створення високотехнологічних кластерів прискорює процес в окремих галузях, викликає сплеск інновацій та зміцнює здатність конкурувати на світовому ринку.

Хмара М. П. Формирование нормативно-правового обеспечения развития высокотехнологических кластеров.

Сделан анализ мероприятий по усовершенствованию нормативно-правового обеспечения развития высокотехнологических кластеров. Проведен анализ действующих нормативно-правовых актов Украины. Предложены мероприятия по усовершенствованию нормативно-правового обеспечения развития трансграничных кластеров. Выведено, что кластерный подход является прекрасной основой для создания новых форм объединения знаний, стимулируя возникновение новых научно-технических направлений. Обосновано, что перспективным направлением развития мировой и украинской экономики является формирование региональных инновационно-технологических кластеров - комплексов предприятий (промышленных компаний, исследовательских центров, научных учреждений, органов государственного управления, общественных организаций) на базе территориальной концентрации сетей специализированных поставщиков, основных производителей и потребителей, связанных технологической цепочкой. Высокотехнологические кластеры принадлежат к типу "генераторов новых технологий", их деятельность характеризуется радикальным инновационным процессом, созданием мировых инноваций. Создание высокотехнологических кластеров ускоряет процесс в отдельных отраслях, вызывает всплеск инноваций и укрепляет способность конкурировать на мировом рынке.

Hmara M. Formation of the legal provision of high-tech clusters.

The analysis of measures to improve the legal provision of high-tech clusters. The analysis of the existing legal acts of Ukraine. The measures to improve the regulatory framework of the development of cross-border clusters. It was revealed that the cluster approach is an excellent basis for the creation of new forms of pooling knowledge, stimulating the emergence of new scientific and technical fields. Reasonable that a promising direction in the development of world and Ukrainian economy is the creation of regional innovation and technology clusters - complexes enterprises (industrial companies, research centers, academic institutions, governments, community organizations) based on the geographic concentration of networks of specialized suppliers, major producers and consumers, related technological

chain. High-tech clusters are of the type "generators of new technologies," their work is characterized by a radical innovation process, the creation of the world's innovation. Creating a high-tech clusters accelerates in certain sectors, causes a spike in innovation and strengthens the ability to compete on the world market.

Постановка проблеми. Нормативно-правові акти, які регулюють процеси кластеризації, зокрема високотехнологічної, нині у законодавстві України відсутні. Найближче, з точки зору діючого законодавства України в інноваційній сфері „кластер” підпадає під класифікацію „інноваційна структура”. Порядок створення і функціонування інноваційних структур регламентується Постановою Кабінету міністрів України від 22.05.1996 р. № 549 „Про затвердження Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів”. Згідно п. 2 цього документу „інноваційна структура – це юридична особа будь якої організаційно-правової форми, яка створена у відповідності з законодавством (вид А), або група юридичних осіб, яка діє на підставі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи і без об’єднання вкладів її учасників (вид Б), з певними сферами діяльності і типом функціонування, орієнтованими на створення та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції”. У відповідності з п. 4 Порядку визначено, що ініціатором створення інноваційної структури можуть бути центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, організації незалежно від форм власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні положення щодо передумов утворення та розвитку кластерів розробляють зарубіжні та вітчизняні науковці Е. Бергман, Е. Фезер, дослідження яких присвячені ідентифікації та оцінці діяльності кластерів; М. Енрайт, С. Розенфельд - теорії промислової інтеграції та організації продуктивних сил; Б. Мільнер, Е. Тоффлер - теорії промислової, регіональної та науково-технічної політики. Де Брессон, Л. Кемені, Ж.-Л. Поже, Г. Постлт, В. Прайс, Л. Пуллол, Т. Роелант, М. Стейнер, М. Тодаро, І. Толенадо, П. Фішер, М. Фельдман, Дж. Хертог, П. ден Хертаг, І. Хорват, Х. Шреплер, В. Шройдер, Й. Шумпетер та інші, спираючись на практичний досвід, обґрунтовували процес формування кластерів. С. Розенфельд дослідив роль розміру та рівня зайнятості в кластерах, відмінності між кластерами та мережами. Питання формування та розвитку кластерів вивчали також українські теоретики та практики, такі як Ю. Бажал, Є. Безвушко, І. Брижань, С. Бушуєв, В. Вергун, М. Войнаровський, В. Воропаєв, В. Воротін, М. Долішній, С. Дорогунцов, М. Дудченко, Р. Заблоцька, Н. Канищенко, О. Канищенко, Л. Кістерський, А. Кредісов, С. Куніцин, З. Луцишин, С. Москвін, С. Мочерний, М. Петрушенко, В. Пила, К. Пойченко, О. Рогач, А. Румянцев, С. Соколенко, Д. Стеченко, С. Сутирін, А. Філіпенко, В. Чевганов, В. Чужиков, О. Чмир, С. Циганов, О. Шнирков, А. Юданова та ін. Основну увагу в цих дослідженнях зосереджено на особливостях діяльності кластерів у промисловості та ефективності створення їх у сфері послуг.

Мета статті. Зробити аналіз заходів щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку високотехнологічних кластерів.

Викладання основного матеріалу. Світова практика свідчить, що в становленні та функціонуванні кластерів важливу роль відіграють навчальні заклади, тому, враховуючи законодавчі обмеження, які існують в Україні для вищих навчальних закладів відносно можливості ведення господарської діяльності, кластери в Україні за участю навчальних закладів можна створювати у вигляді інноваційної структури виду Б.

Проте, на державному рівні досі не визначене поняття „кластера”, його типологію, не сформовано комплексної програми кластеризації економіки України. Наприкінці 2008 р. Департаментом інвестиційної та інноваційної діяльності Міністерства економіки України підготовлено проект „Концепції створення кластерів в Україні”, яка окреслює основні види кластерів, передумови та необхідність їх створення та окреслює комплекс заходів щодо інтенсифікації кластеризації економіки. Окрім того, Мінрегіонбудом спільно з Національною академією наук України, розроблено проект Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів. На жаль, ці документи поки що не отримали схвалення Верховної Ради України, проте започаткували процес формування інституційного середовища для реалізації кластерної моделі розвитку економіки України.

В Україні, за відсутності безпосереднього законодавчо-нормативного забезпечення розвитку кластерів, існує значна кількість вітчизняних і міжнародних правових документів, які мають опосередкований вплив на виявлення, формування та підтримку розвитку транскордонних кластерів. Розглянемо діючі нормативно правові акти України:

- Закон України «Про засади національної безпеки» від 19.06.2003 року № 964-IV;
- Закон України «Про планування і забудову територій» від 20.04.2000 року № 1699-III;
- Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 року № 1861;
- Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 року № 2850-IV;
- Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 року № 40-IV;
- Постанова Верховної Ради України від 27.06.2007 року № 1242-V «Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Про інтенсифікацію співробітництва України з Європейським Союзом у рамках євро регіонів та перспективи транскордонного співробітництва»;
- Указ Президента України від 19.12.2007 року № 1236 «Про заходи щодо активізації євроінтеграційного прикордонного співробітництва»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 року № 594 «Про затвердження Державної цільової програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008 - 2011 роки»;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 року № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку до 2015 року»;
  - Державна Програма розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 року №1819;
  - Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2002 року № 587 «Деякі питання розвитку транскордонного співробітництва та євро регіонів»;
  - Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.09.2008 року № 1214-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Стратегії національної безпеки України на 2008 рік»;
  - Концепція державної регіональної політики в Україні, схвалена на засіданні Кабінету Міністрів України 2 липня 2008 року (протокол № 32);
  - Постанова Кабінету міністрів України від 14 травня 2008 р. №447 Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки;
  - Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2008 р. №319-р Про затвердження плану з виконання у 2008 році Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні;
  - Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2008 р. N 383-р Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію пріоритетів діяльності Кабінету Міністрів України у 2008 році;
  - Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 липня 2008 р. N 947-р Про схвалення Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року;
  - Указ Президента України №493/2004 від 28.04.2004 «Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції»;
- Також розглянемо міжнародні угоди та нормативно-правові акти міжнародних організацій:
- Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами та два додаткові Протоколи до неї;
  - Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 р. (підписана Україною 6 листопада 1996 р., ратифікована 15 липня 1997 р.);
  - Спільне рішення Європейського Парламенту та Європейської Ради від 05.07.2006 року № 1082/2006 «Про Європейські угруповання територіальної співпраці»;
  - Лісабонська концепція кластерного розвитку Європейських країн 2000 року;
  - «Маніфест кластеризації ЄС» від 2007 року;
  - «Кластерний меморандум» (ухвалений у м. Стокгольм, 21.01.2008 року);
  - Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R(84)2 з питань Європейської Хартії регіонального/просторового планування (Торремоліноська Хартія);
  - Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № (2002)1 щодо керівних принципів сталого просторового розвитку Європейського континенту;
  - Концепція міжрегіонального та прикордонного співробітництва держав-учасниць СНД (Астана, 15.09.2004 року).
  - Програма прикордонного співробітництва «Польща — Білорусь — Україна» (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2009 р. № 1614-р «Про підписання Договору про фінансування програми спільної діяльності з транскордонного співробітництва “Польща — Білорусь — Україна 2007—2013 роки”»);
  - Програма прикордонного співробітництва «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна» (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2009 р. № 1615-р «Про підписання Договору про фінансування програми спільної діяльності з транскордонного співробітництва “ Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна 2007—2013 роки”»);
  - Програма прикордонного співробітництва «Румунія – Україна – Республіка Молдова» (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2009 р. № 1617-р «Про підписання Угоди про фінансування спільної операційної програми прикордонного співробітництва “Румунія – Україна – Республіка Молдова 2007 – 2013 роки”»);
  - «Про третій додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами» (16 листопада 2009 року, м. Утрехт).
- Заходи щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку транскордонних кластерів
1. Для проведення ефективної кластерної політики в Україні доцільно завершити формування відповідного інституційного середовища, прийняти державну стратегію розвитку та підтримки кластерів в Україні і конкретизувати її в окремих секторальних програмах і відповідних стратегіях розвитку регіонів.
  2. Враховуючи те, що робочою групою, створеною при Міністерстві регіонального розвитку та торгівлі України, розробляється загальна концепція кластеризації економіки України і готуються пропозиції щодо загального визначення кластера.
  3. Необхідним кроком на шляху до впровадження кластерного підходу в систему державного регіонального управління має бути приєднання України до загальноєвропейської стратегії кластеризації промисловості та ратифікація “Маніфесту кластеризації ЄС” (2007) та Кластерного меморандуму (2008).

4. Вважасмо за необхідне приєднання України до існуючих міжнародних програм щодо підтримки кластерних ініціатив, у тому числі, до програми EUREKA (European Research Coordination Agency – це інформаційна мережа, що охоплює всю Європу і націлена на здійснення конкурентоспроможних на світовому ринку розробок та досліджень невійськового призначення у галузях інформаційних технологій, медицини та біотехнологій, зв'язку, екології, енергетики, нових матеріалів, транспорту, робототехніки та виробничої автоматизації, лазерних технологій). В рамках цієї програми реалізуються кластерні проекти, в яких кластери виступають в якості стратегічних напрямків співробітництва в рамках програми EUREKA. З 1993 року Україна є асоційованим членом програми EUREKA, тоді ж було організовано Національний інформаційний пункт програми EUREKA в Україні (Український EUREKA НПП).

5. Враховуючи, що органи транскордонного співробітництва (євро регіони, європейські угруповання територіальної співпраці і об'єднання євро регіонального співробітництва) найбільш ефективно можуть координувати діяльність транскордонних кластерів на всіх етапах їх розвитку, доцільно прискорити приєднання України до Спільного рішення Європейського Парламенту та Європейської Ради від 05.07.2006 р. та підписати третій додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами № 1082/2006 «Про Європейські угруповання територіальної співпраці».

На сьогодні ж розроблені проекти нормативно-правових актів з формування засад державної політики у сфері кластеризації економіки України залишаються не затвердженими. Серед них:

- проект “Концепції створення кластерів в Україні” (Міністерство регіонального розвитку та торгівлі України, вересень 2008 р.), у якій йдеться про перспективи впровадження кластерного підходу в економіці, доведено переваги кластерної організації виробництва для української економіки та визначено концептуальні засади розвитку кластерів;

- проект “Концепції загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України до 2017 р.” (2008 р.), у якій передбачалося впровадження моделі кластерної організації промисловості;

- проект “Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів” (Міністерство регіонального розвитку та будівництва, 2009 р.), яка спрямована на розв'язання проблем, пов'язаних з асиметрією розвитку регіонів України, впливом трудових, інтелектуальних та інших ресурсів з прикордонних регіонів України, а також відставанням України від інших країн Європи за показниками якості життя, рівня інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності та розвиненості інноваційного середовища. Подолання цих вад передбачається за рахунок розвитку транскордонного співробітництва та створення транскордонних кластерів.

Висновки. Високотехнологічний кластер, будучи найбільш ефективною формою досягнення високого рівня конкурентоспроможності, являє собою неформальне об'єднання зусиль різних організацій (промислових компаній, дослідницьких центрів, індивідуальних підприємств, органів державного керування, громадських організацій, університетів т.д.). Кластерний підхід є прекрасною основою для створення нових форм об'єднання знань, стимулюючи виникнення нових науково-технічних напрямків. Перспективним напрямом розвитку світової та української економіки є формування регіональних інноваційно-технологічних кластерів - комплексів підприємств (промислових компаній, дослідницьких центрів, наукових установ, органів державного управління, громадських організацій) на базі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, основних виробників і споживачів, пов'язаних технологічним ланцюжком. Кластери позитивно впливають на стан економіки регіонів по всьому світу. Підприємства, які намагаються використати переваги кластеризації, з точки зору збільшення економічного ефекту від злиття окремих підприємницьких структур в єдину систему, використовують ефект синергізма. Чітко погоджуючи свої дії, вони володіють можливістю зайняти більш вигідну конкурентну позицію, і в кінцевому підсумку, досягти стійкої конкурентної переваги. Такі підприємства можуть завоювати більшу частку ринку завдяки низьким цінам, може дозволити собі витратити більше засобів на НДДКР та рекламу або збільшити рентабельність, тим самим, приваблюючи інвестиційний капітал. До найважливіших синергетичних ефектів кластера слід віднести наступні: ефект перетікання знань в кластері; ефект нарощення грошового потоку за рахунок об'єднання грошових потоків компаній, що входять в кластер; ефект спільного використання інфраструктурних об'єктів; ефект зниження трансакційних витрат.

В умовах переходу певної країни на інноваційну (високотехнологічну) модель розвитку економіки, формування кластерів має особливе стратегічне значення для країни, і це повинно відобразитися у державних програмах розвитку, як країни в цілому, так і окремого регіону (Регіональні Програми Розвитку). Кластерна економіка країни внаслідок правильно розроблених державних програм сприятиме підвищенню динамічності, збалансованості, ефективності регіонального розвитку, забезпечить високий рівень конкурентоспроможності регіонів та підвищить рейтинг конкурентоспроможності країни. Варто зауважити, що розвиток процесів кластеризації повинен відповідати загальним напрямом функціонування світового ринку, зважаючи на його кон'юнктуру та можливість збільшення конкурентоспроможності структурних одиниць кожного окремо взятого кластера. Крім того, високотехнологічні кластери повинні ефективно інтегруватися в глобальні комплекси світового господарства. Йдеться, зокрема, про необхідність їх взаємодії з існуючими структурами шляхом розвитку спільних напрямів діяльності. Цього можна досягти шляхом здійснення маркетингових досліджень та проведення моніторингу ринків з метою визначення основних напрямів розвитку глобальних світо господарських комплексів.

Високотехнологічні кластери належать до типу "генераторів нових технологій", їхня діяльність характеризується радикальним інноваційним процесом, створенням світових інновацій. Такі кластери орієнтуються на "додану" інновацію як головну стратегію розвитку. Створення високотехнологічних кластерів прискорює процес в окремих галузях, викликає сплеск інновацій та зміцнює здатність конкурувати на світовому ринку. Розвиток інформаційних технологій, біоінженерія, виробництво нових матеріалів, створюють умови для нововведень та змін майже в кожній високотехнологічній галузі.

Ключові слова: кластеризація, кластерні угруповання, кластерна політика, високотехнологічні кластери, кластери.

Ключевые слова: кластеризация, кластерные объединения, кластерная политика, высокотехнологические кластеры, кластеры.

Keywords: clustering, cluster grouping, cluster policy, high-tech clusters.

УДК 339. 732

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ЗОВНІШНЬОГО ФІНАНСУВАННЯ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

Тюпа Д. І. викладач кафедри міжнародної економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Харківського національного економічного університету.

Тюпа Д. І. Методологічні підходи до визначення впливу зовнішнього фінансування на розвиток національних економік.

В статті розглядаються основні теоретичні підходи до визначення впливу зовнішнього фінансування на розвиток національних економік, який зумовлений широкомасштабним процесом ринкової трансформації в країнах з ринками, що формуються багатоплановою і різноманітний. Темпи, характер і результат цього процесу в різних країнах варіюються залежно від таких чинників, як масштаби і рівень розвитку національної економіки, тактика реформи, тривалість перетворень, міра використання зовнішніх чинників тощо. Теоретично обґрунтовані процеси фінансування в контексті їх історичного розвитку. Проведено аналіз еволюції теорій зовнішнього фінансування. Зроблено висновки по те, що економічне зростання може бути досягнуте лише за умови якщо кожна ланка його суспільного механізму буде належним чином спрацьовувати. Проведене дослідження доводить, що економічне зростання включає в себе зростання ВВП (ВВП на душу населення), структурні зміни в галузевій побудові економіки в бік збільшення обсягів виробництва високотехнологічної, наукомісткої, конкурентоспроможної продукції, зменшення обсягів матеріалозатратного виробництва, монетарна стабільність.

Тюпа Д. І. Методологические подходы к определению влияния внешнего финансирования на развитие национальных экономик.

В статье рассматриваются основные теоретические подходы к определению влияния внешнего финансирования на развитие национальных экономик, обусловленный широкомасштабным процессом рыночной трансформации в странах с формирующимися рынками многоплановою и разнообразен. Темпы, характер и результат этого процесса в разных странах варьируются в зависимости от таких факторов, как масштабы и уровень развития национальной экономики, тактика реформы, продолжительность преобразований, степень использования внешних факторов и тому подобное. Теоретически обоснованы процессы финансирования в контексте их исторического развития. Проведен анализ эволюции теорий внешнего финансирования. Сделаны выводы о том, что экономический рост может быть достигнут только при условии если каждое звено его общественного механизма будет должным образом срабатывать. Проведенное исследование доказывает, что экономический рост включает в себя рост ВВП (ВВП на душу населения), структурные изменения в отраслевой структуре экономики в сторону увеличения объемов производства высокотехнологичной, наукоемкой, конкурентоспособной продукции, уменьшение объемов материалозатратного производства, монетарная стабильность

Tyupa D. Methodological approaches to evaluating the impact of external financing for developing economies.

The paper examines the main theoretical approaches to determine the effect of external financing for the development of national economies, which caused extensive process of market transformation in countries with emerging market multifaceted and diverse. The pace, the nature and outcome of this process in different countries vary depending on factors such as the extent and level of development of the national economy, reform tactics, duration changes, the extent of external factors, and others. Theoretically grounded process of financing in the context of their